

Referat wygłoszony w dniu 28 maja 2025 r. na posiedzeniu
Komisji Językoznawstwa Oddziału PAN w Krakowie

Dr Krzysztof Nowak
Instytut Języka Polskiego PAN
al. Mickiewicza 31, 31-120 Kraków
e-mail: krzysztof.nowak@ijppan.pl

Od choroby pychy po heretycką zarazę. Metafora pojęciowa w polskiej łacinie średniowiecznej

Metafory choroby przenikają współczesny dyskurs: pozwalają nam one mówić i myśleć o przywarach jednostek, mobilizować niechęć wobec grup społecznych czy nadawać pozory obiektywizmu opisom procesów ekonomicznych (Schwarz-Friesel 2014; Peter and Lubrich 2016). Można się spodziewać, że w popandemicznym świecie zyskają jeszcze na znaczeniu, tym bardziej zatem ważne, aby zrozumieć, gdzie, kiedy i do jakich celów metafory te służyły.

Referat przynosi opis wybranych użyc metafor choroby w korpusie *eFontes*, gromadzącym łacińskie teksty powstałe na ziemiach polskich w okresie XI do pocz. XVI w. Analizie poddano wystąpienia wyrazów *morbus* ‘choroba’ i *pestis* ‘zaraza, plaga’, które ewokują dolegliwości trapiące – odpowiednio – jednostki i grupy. Metaforyczne wyrażenia, w skład których oba rzeczowniki wchodzi, odzwierciedlają tę dwoistą perspektywę: *morbus* służy mówieniu o niedyspozycjach umysłu i moralności, podczas gdy *pestis* odnosi się zwykle do negatywnie ocenianych zjawisk społecznych.

Postulowana tu archeologia czy raczej genealogia metafory rzuca z jednej strony światło na współczesne ich przejawy, a z drugiej – stanowi okazję do refleksji metodologicznej. W referacie podnosimy kwestię przydatności teorii metafory pojęciowej w badaniach nad łaciną średniowieczną, która stanowiła używaną w mniej lub bardziej formalnej komunikacji *Traditionssprache* (Meister 1950). Pokazujemy również, jak semantyka kognitywna może

wzbogacić diachroniczną analizę korpusową, dostarczając jej spójnych ram opisu języka figuratywnego (Sullivan 2013).

Bibliografia

Meister, Richard. 1950. 'Mittelatein als Traditionssprache'. In *Liber Floridus. Mittellateinische Studien Paul Lehmann Zum 65. Geburtstag*, ed. Bernhard Bischoff and Suso Brechter, 1–9. St. Ottilien.

Peter, Nina, and Oliver Lubrich. 2016. 'Die Krise als Krankheit: Medizinische Metaphern in aktuellen Darstellungen von Finanzkrisen'. *Jahrbuch für Wirtschaftsgeschichte / Economic History Yearbook* 57 (2): 519–44.

Schwarz-Friesel, Monika. 2014. '„Hydra, Krake, Krebsgeschwür, Sumpf, Killer-GmbH, Franchise-Unternehmen und Nebelwolke" - Perspektivierung und Evaluierung von islamistischem Terrorismus durch Metaphern im deutschen Pressediskurs nach 9/11'. In *Metaphern der Gewalt: Konzeptualisierungen von Terrorismus in den Medien vor und nach 9/11*, ed. Monika Schwarz-Friesel and Jan-Henning Kromminga, 51–74. Tübingen.

Sullivan, Karen. 2013. *Frames and Constructions in Metaphoric Language*. Amsterdam.